

**KÓRKEM ÓNER TÁLIMINDE USTAZ HÁM TYUTOR ISLESIWI:
DÓRETIWSHILIK ORTALÍQ JARATÍWDÍN METODIKALÍQ TIYKARLARÍ**

Ubbiniyazov A.K.

Abdiramanov P.A.

Berdaq atındaǵı Qaraqalpaq mámleketlik universiteti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.23457696>

Annotaciya. Maqalada súwretlew óneri táliminde ustaz hám tyutor islesiwiniń metodikalıq sisteması, dóretiwshilik ortalıqtı qalıplestiriwdiń pedagogikalıq-psixologiyalıq mexanizmleri hám studentlerdiń jeke dóretiwshilik qábiletin rawajlandırıw jolları teoriyalıq jaqtan talqılanadı.

Tyutorlıq iskerliginiń kórkem óner táliminiń ózgesheliklerine sáykes tárepleri, ustaz benen tyutordıń wazıypaların bólisiw, jeke tálim traektoriyasını joybarlaw hám dóretiwshilik ortalıq jaratıwdıń metodikalıq shárt-sharayatlardı kompleksli túrde qaraladı. Sonday-aq súwretlew óneri sabaqlarında tyutorlıq jantasıwdı qollanıw boyınsha ámeliy usınıslar beriledi.

Tayanış sózler: tyutorlıq, kórkem óner tálimi, ustaz-shákirt dástúri, dóretiwshilik ortalıq, jeke tálim traektoriyası, metodikalıq tiykarlar, súwretlew óneri, islesiw pedagogikası, refleksiv jantasıw.

KIRISIW

Házirgi zaman tálim paradigmasında shaxsqa baǵdarlangan jantasıwdıń ústinligi hár bir studenttiń jeke dóretiwshilik qábiletin ashıwǵa qolaylı sharayat jaratıwdı talap etedi. Bul másele súwretlew óneri táliminde ásirese úlken áhmiyetke iye. Sebebi dóretiwshilik process subektiv tájiriye, sezim arqalı qabıllaw hám óz pikiriniń kórkem túrde ańlatıw menen tıǵız baylanıslı.

Kórkem óner táliminde studenttiń rawajlanıwı tek texnikalıq kónikpelerdi ózlestiriw menen sheklenbeydi: ol kórkem qabıllaw, obrazlı oylaw, sezgirlik hám óziniń dóretiwshilik jolın túsiniwdi de óz ishine aladı.

Dástúriy «ustaz-shákirt» qatnasları kórkem óner táliminde ásirler dawamında saqlanıw kelgen. Búgingi kúnde bul qatnaslar jańa mazmun hám formalar menen bayımaqta. Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 2019-jıl 8-oktyabrdegi PF-5847-sanlı Pármanı menen tastıyıqlanǵan Ózbekstan Respublikasınıń joqarı tálim sistemasın 2030-jılǵa shekem rawajlandırıw koncepciyasında, atap aytqanda, oqıw procesin basqıshpa-basqısh kredit-modul sistemasına ótkeriw wazıypası belgilengen. Kredit-modul sistemasında studenttiń óz betinshe bilim alıwı úlken orın tutadı, sonlıqtan oǵan jeke qollap-quwatlawdıń túrli formaları, solardıń biri retinde tyutorlıq, zárúr boladı. Bul ózgerisler kórkem óner táliminde de óz sáwleleniwiniń tabıwı kerek.

Tyutorlıq institutınıń kórkem óner tálimine engiziliwi ustaz benen student arasındaǵı qatnaslardı sapalı jańa basqıshqa kóteriwdi talap etedi. T.M. Kovalevanıń pikirinshe, tyutor — studenttiń tálim alıw hám dóretiwshilik rawajlanıw jolın birge joybarlaytuǵın hám onıń jeke tálim traektoriyasını qollap-quwatlaytuǵın qánige [1]. Bul túsiniń kórkem óner tálimi ushın da áhmiyetli, sebebi hár bir studenttiń dóretiwshilik jolı ózine tán hám qaytalanbas boladı.

Maqalanıń maqseti — kórkem óner táliminde ustaz hám tyutor islesiwiniń metodikalıq tiykarların talqılaw hám dóretiwshilik ortalıq jaratıw jolların belgilew.

TIYKARGÍ BÓLIM

Máseleniń teoriyalıq-metodologiyalıq tiykarları.

Tyutorlıq qollap-quwatlawdıń teoriyalıq tiykarların islep shıǵıwda T.M. Kovalevanıń xızmeti úlken [1]. Tyutorlıq tálimdi jekelestiriwge baǵdarlangan pedagogikalıq iskerlik sıpatında qaraladı. Bul iskerliktiń tiykarǵı wazıypaları — studenttiń tálim alıwǵa bolǵan motivleri hám qızıǵıwların anıqlaw, jeke tálim baǵdarın dúziw ushın resurslardı tabıw, sonday-aq studenttiń oqıw hám tárbiyalıq refleksiyasın qalıplestiriw.

Tyutorlıq qollap-quwatlaw boyınsha ádebiyatlarda tórt basqıshlı model keń qollanıladı: diagnostikalıq-motivaciyalıq, joybarlaw, ámelge asırıw hám analitikalıq basqıshlar. Bul basqıshlardı kórkem óner táliminde de qollanıw múmkin: studenttiń kórkem qızıǵıwların anıqlawdan baslap, dóretiwshilik joybardı ámelge asırıwǵa hám nátiyjelerdi refleksiv talqılawǵa shekem.

Kórkem óner táliminde tyutorlıq iskerliginiń ózgeshelikleri

Kórkem óner tálimindegi tyutorlıq iskerliginiń bir qatar ózine tán ózgeshelikleri bar.

Birinshiden, tyutorlıq studenttiń dóretiwshilik qábiletlerin anıqlawdan baslanadı. Bul tek ámeliy kónlikpelerdi bahalaw emes, al studenttiń kórkem qabıllawın, obrazlı oylawın, sezgirliğin hám dóretiwshilik motivaciyasın úyreniwdi de talap etedi. L.B. Rylovanıń miynetinde súwretlew ónerin oqıtıwda innovaciyalıq tyutorlıq modeli usınılǵan [2].

Ekinshiden, tyutor kórkem óner táliminde psixologiyalıq-pedagogikalıq qollap-quwatlaw wazıypasın atqaradı. Dóretiwshilik process barısında studentte isenimsizlik, qátelikten qorqıw yamasa «ideal shıǵarma» jaratıwǵa umtılw sıyaqlı qıyınshılıqlar ushırasıwı múmkin. Bunday jaǵdaylarda tyutordıń qollap-quwatlawı studenttiń dóretiwshilik isenimin arttırıwǵa járdem beredi.

Úshinshiden, tyutorlıq erkin pikir almasıwǵa hám birge talqılawǵa tiykarlanadı. Ustaz benen student arasındagı sóylesiw, tájiriye almasıw hám jumıslardı birge talqılaw ashıq, isenimli ortalıqta ótiwi kerek. Bunday ortalıq studenttiń kásiplik ózligin túsiniwine járdem beredi.

Tórtinshiden, kórkem óner tálimindegi tyutorlıq joybarlı jantasıw menen baylanıslı.

Studenttiń dóretiwshilik joybarı ústinde islegende ustaz hám tyutor bir-birin tolıqtıradı: ustaz kórkem-texnikalıq táreplerge baǵdar berse, tyutor jumıstı rejelestiriwge, waqıttı durıs bólistiriwge hám nátiyjelerdi talqılawǵa járdemlesedi.

Dóretiwshilik ortalıq jaratıwdıń metodikalıq tiykarları.

Dóretiwshilik ortalıq — studenttiń erkin dóretiwshilik penen shuǵıllanıwı, tájiriye jasawı hám qátelikten qorıqpastan óz pikirini bildiriwi ushın zárúr pedagogikalıq-psixologiyalıq sharayatlar jıynaǵı.

Kórkem óner táliminde bunday ortalıqtı jaratıw tómendegi tiykarlarǵa súyenedi:

1. Ashıqlıq hám tańlaw múmkinshiligi. Oqıw ortalıǵında túrli materiallar, texnikalar hám ańlatıw qurallarınıń bolıwı kerek. Bul studentke óz dóretiwshilik maqsetine sáykes quraldı tańlawǵa múmkinshilik beredi.

2. Jeke tálim traektoriyasın joybarlaw. Hár bir studenttiń qızıǵıwı, tayarlıq dárejesi hám kásiplik maqsetleri esapqa alınǵan jeke rawajlanıw baǵdarı dúziledi.

3. Ustaz benen tyutordín wazıypaların bólisiw. Ustaz kásiplik bilim hám kónlikpelerdi, texnikalıq usıllardı hám kórkem óner teoriyasın úyretedi. Tyutor bolsa studenttiń motivaciyasın qollap-quwatlaydı, jeke joybarların rejelestiriwine, refleksiya hám ózin-ózi bahalaw kónlikpelerin rawajlandırıwına járdemlesedi.

4. Islesiw pedagogikası. Oqıtıwshı tek «ne úyretiw kerek?» degen soraw menen sheklenbey, «student neni úyreniwdi qáleydi hám oğan qanday járdem kerek?» degen sorawğa da itibar beriwı kerek.

Ustaz-tyutor islesiwiniń ámeliy mexanizmleri.

Kórkem óner táliminde ustaz hám tyutor islesiwı bir neshe formada ámelge asırılıwı múmkin.

Diagnosticalıq islesiw. Oqıw jılınıń basında studentlerdiń dóretiwshilik qábiletleri, qızıǵıwları hám motivaciyası úyreniledi. Ustaz ámeliy jumislardıń kórkem-texnikalıq táreplerin baqlasa, tyutor studenttiń qızıǵıwları menen jeke ózgesheliklerin anıqlaydı. Usı maǵlıwmatlar tiykarında jeke rawajlanıw baǵdarı dúziledi.

Oqıw processindegi islesiw. Ustaz hám tyutor studentlerdiń rawajlanıwın úzliksiz talqılap, kerek bolǵanda oqıtıw strategiyasına ózgerisler kirgizedi. Ustaz texnikalıq jetiskenliklerdi, tyutor bolsa belsendilik, motivaciya hám psixologiyalıq jaǵdaydı baqlaydı.

Joybarlı islesiw. Ustaz joybardıń kórkem-texnikalıq jaqtan ámelge asırılıwına baǵdar beredi. Tyutor bolsa jumıstı rejelestiriw, waqıttı basqarıw, refleksiya hám nátiyjelerdi usınıw processlerinde studentti qollap-quwatlaydı.

Refleksiv islesiw. Hár bir basqısh juwmaǵında student penen birge orınlangan jumı talqılanadı. Jetiskenlikler, qıyınshılıqlar hám keyingi maqsetler belgilenedi.

Ámeliy tájiriybe hám nátiyjelerdi talqılaw

Súwretlew óneri táliminde tyutorlıq jantasıwdı qollanıw studentlerdiń sabaqqa belsendi qatnasıwına hám dóretiwshilik qızıǵıwınan artıwına járdem beriwı múmkin. Sonday-aq studentler:

– óz dóretiwshilik jumısların óz betinshe rejelestiriw hám bahalaw kónlikpelerin rawajlandıradı;

– jańa ideyalardı sinap kóriwge tayarlıǵı artadı;

– dóretiwshilik processtegi isenimsizlik hám qorqınısh sıyaqlı tosqınıqlardı jeńiwge úyrenedi;

– óziniń dóretiwshilik baǵdarın hám kásiplik qızıǵıwların anıqlaydı;

– ustaz benen óz-ara húrmet hám islesiwqa tiykarlangan qatnas ornatadı.

Biraq bul nátiyjelerdi ilimiy jaqtan tastıyıqlaw ushın arawlı pedagogikalıq tájiriybe-sınaq ótkeriw, bahalaw kriteriyaların belgilew hám alınan maǵlıwmatlardı salıstırmalı túrde talqılaw kerek. Sonday-aq Ózbekstan joqarı tálim sistemasında tyutorlıq iskerliginiń ámeliy jaǵdayın úyreniw hám studentler menen oqıtıwshılardıń tyutor wazıypaları haqqındaǵı túsiniqlerin anıqlaw zárúr.

JUWMAQ

Kórkem óner táliminde ustaz hám tyutor islesiwı dóretiwshilik ortalıq jaratıwdıń áhmiyetli jollarınıń biri bolıp esaplanadı.

Bul islesiw dástúriy «ustaz-shákirt» qatnaslarin zamanagóy pedagogikalıq jantasıwlar menen bayıtıp, studenttiń jeke dóretiwshilik rawajlanıwına qolaylı sharayat jaratadı.

Tyutorlıq jantasıwdıń tiykarǵı múmkinshilikleri — studenttiń qızıǵıwların anıqlaw, jeke tálim traektoriyasın joybarlaw, psixologiyalıq qollap-quwatlaw hám refleksiv kónlikpelerin rawajlandırıw. Bul jantasıw kórkem óner táliminiń ózgesheliklerine sáykes keledi, sebebi dóretiwshilik process jeke tájiriybe hám óz betinshe pikirlew menen tıǵız baylanıslı.

Keleshekte kórkem óner táliminde tyutorlıq iskerliginiń nátiyjeliligini bahalaw kriteriyaların islep shıǵıw, ámeliy tájiriybeni sistemalastırıw hám tyutorlardı tayarlawǵa arnalǵan arnawlı oqıw modulların jaratıw zárúr.

ÁDEBIYATLAR

1. Ковалева Т.М. Основы тьюторского сопровождения в общем образовании: лекции 1–4. Москва: Педагогический университет «Первое сентября», 2010. 56 с.
2. Рылова Л.Б. Теория и методика обучения изобразительному искусству. Инновационная тьюторская модель. 6-е изд., стер. Санкт-Петербург: Планета музыки, 2024. 444 с.
3. Царегородцева К.А. Значение тьюторского сопровождения в подготовке будущего артиста балета // Вестник Марийского государственного университета. 2018. № 3. С. 98–103.
4. Кравчук А.В. Культурно-досуговое тьюторство как инновационное средство развития детской художественной одаренности // Веснік Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў. 2025. № 1. С. 129–138.
5. Дорохова Н.М. Тьюторское сопровождение проектной деятельности обучающихся в сфере изобразительного искусства (в рамках реализации ФГОС). Методическая разработка. Инфоурок, 2024.
6. Новосельнова О.Б. Модель тьюторского сопровождения одаренных обучающихся в «Каникулярной профориентационной школе “Этно-арт”». Арт-талант, 2024.
7. Lee K. Teacher-Learner Collaboration: Artistic-Identity and Confidence Development in Adolescent Female Students with Learning Disabilities. ERIC, 2017. ED585256.
8. Olimova F.A. Tyutorlik faoliyatining talabalar bilan munosabatda psixologik bilimlarning oʻrni // Journal of International Scientific Research. 2025. Vol. 2, Issue 8. P. 483–489.
9. Mardiyeva Sh. Oliy taʼlim muassasalarida tyutor: talabalar kompetensiyalarini rivojlantirish boʻyicha qoʻllanma // Jamiyat va innovatsiyalar. 2025. Issue 6, № 1. B. 236–241. DOI: 10.47689/2181-1415-vol6-iss1-pp236-241.